

Јовица Павловић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

УТИЦАЈ ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ ЧИНИЛАЦА НА НАЦИОНАЛНЕ, ВЕРСКЕ И ЛИНГВИСТИЧКЕ РАСЦЕПЕ У УЈЕДИЊЕНОМ КРАЉЕВСТВУ И ШВАЈЦАРСКОЈ ТОКОМ РАЗЛИЧИТИХ СТРАНАЧКИХ ЕРА

Сажетак

Рад који следи има за циљ одговорити на истраживачко питање: „Да ли су и на који начин систем владавине, изборни систем, страначки систем и институција шефа државе у Уједињеном Краљевству и Швајцарској утицали на развој и обликовање друштвено-политичких расцепа који се темеље на верским, лингвистичким и националним разликама у ери елитних, масовних, народних и професионалних бирачких странака?“ Овако постављено питање за шири предмет истраживања намеће разматрање утицаја институционалних оквира на друштвене расцепа, док се за ужи предмет интересовања могу одредити политичке институције и историјски друштвено-политички раздори у Уједињеном Краљевству и Швајцарској. Полазећи од институционалистичке теоријске претпоставке према којој институције утичу на структуре попут друштвено-политичких расцепа, овај рад употребом методе историјског праћења (historical tracing) и анализе најразличитијих система (most different systems design) пореди две институционално различито постављене али структурно сличне државе кроз разне страначке ере двадесетог и двадесет првог века, како би истражио постојање потенцијалне коорелације и узрочног односа између а) различитог начина на који су институције постављене и

б) различитог развоја структурне основе друштвених расцепа у Уједињеном Краљевству и Швајцарској. Резултати рада указују на могућност постојања поменихте коорелације.

Кључне речи: Уједињено Краљевство, Швајцарска, друштвено-политички расцепи, страначке ере, систем владавине, изборни систем, страначки систем, институција шефа државе.

1. ИСТОРИЈСКИ ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКИ РАСЦЕПИ У УЈЕДИЊЕНОМ КРАЉЕВСТВУ И ШВАЈЦАРСКОЈ

Својом чувеном анализом односа између историјско-структурних друштвених расцепа, страначких система и бирачког сврставања, Мартин Липсет (*Martin Lipset*) и Стајн Рокан (*Stein Rokkan*) покренули су 1967. године озбиљну политиколошку дискусију о међусобном утицају и повезаности поменутих феномена и институција предлагањем тезе о „замрзнутим конфликтима“, који, као продукти базичних друштвених расцепа/структура, опстају непромењени од раног двадесетог века.¹⁾ Приметан број аутора и данас активно делује у оквиру сродног опште-филозофског истраживачког поља утемељеног на полемици о односу структуре и деловања (*structure-agency*), као и у оквиру специфично политиколошког истраживачког поља базираног на разматрању утицаја историјских/друштвених расцепа на формирање институција попут изборног система, система владавине унутар одређене државе или институције шефа државе. Ова сфера истраживања природно наводи и на разматрање процеса изградње и обликовања различитих страначких система у европским државама, јер се они, разумно, посматрају као директни продукти друштвених расцепа и политичких институција. Самим тим, иако су седамдесете године двадесетог века на дневни ред поставиле сукобе попут родног расцепа и расцепа између запослених/незапослених, за које се не може рећи да су деривати Липсетових и Роканових „замрзнутих конфликта“, дискусија коју су ови аутори развили остаје релевантна и данас.

Анализа која следи тежи допринети поменутој дискусији. Међутим, приступ наведеном истраживачком домену разликоваће се од уобичајено примењеног. Уместо разматрању мере у којој су ин-

1) Seymour Lipset and Stein Rokkan, "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", in Seymour Lipset and Stein Rokkan (eds.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-national Perspectives*, The Free Press, New York, 2008, p. 3

ституције (попут изборног система) и њихови директни деривати (попут страначког система) продукти структурних друштвених расцепа, приступиће се анализи утицаја институционалних оквира на друштвене расцпе. Самим тим, једна од теоријских претпоставки предстојеће анализе је институционалистичка, која тврди да институције утичу на структуре/расцпе, али истовремено признаје обостраност њиховог односа, одбацујући структуралистички предлог једносмерног утицаја структура/расцепа на институције.²⁾ Претпоставка ће бити испитана концентрисањем анализе на систем владавине, изборни систем, страначки систем и институцију шефа државе у случајевима Швајцарске и Уједињеног Краљевства. Треба размотрити да ли су (и на који начин) наведене институције и њихови деривати утицали на обликовање постојећих структурних друштвених расцепа (попут верских, лингвистичких и националних) у поменутиим државама.

Фокус анализе ће пре свега бити усмерен на националне расцпе. Национални расцпи су најзанимљивији јер своје корене проналазе у сва четири базична расцепа предложена од стране Липсета и Рокана; периферија-центар, град-село, црква-држава, радник-капиталиста.³⁾ На пример, у Уједињеном Краљевству је одувек био приметан расцеп између енглеског центра и шкотске, велшанске и ирске периферије, који је видно утицао на касније обликовање поменутих националних идентитета, што се може поредити са ситуацијом у Швајцарској где су немачки и француски центар деловали доминантно у односу на пределе италијанског и романшког говорног подручја. Такође, Ирци, Велшани и Шкоти великим делом везују свој идентитет за рурално наслеђе, док је ренесансни Лондон синоним енглеског урбанизма/просвећености. Паралела се донекле може направити са Швајцарском, где су највећи градови Цирих, Женева, Базел и Берн лоцирани у „немачким и француским“ деловима земље, док је италијански кантон Тичино историјски рурално подручје одвојено Алпима од остатка земље.

Док су сукоби „центра и периферије“ и „града и села“ свакако приметно обликовали међунационалне поделе у оба случаја, религијски расцпи су можда одиграли и најпресуднију историјску улогу у обликовању међунационалних расцепа у Уједињеном Кра-

2) Vivien Lowndes, „Institucionalizam“, u zborniku: *Teorije i metode političke znanosti*, (priredili: David Marsh i Garry Stoker, preveli sa engleskog na hrvatski: Tonči Kursar i Davor Stipetić), Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2005, str. 94

3) Seymour Lipset and Stein Rokkan, „Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction“, *op. cit.*, p. 14

љевству, јер су се католици, поготово они у Ирској, жустро борили за очување своје вере упркос политици верске асимилације коју су држава и Англиканска црква активно спроводиле од периода владавине Хенрија VIII па све до „еманципације католика“ у деветнаестом веку.⁴⁾ У Швајцарској је средином деветнаестог века вођен и грађански рат између конзервативних католичких и либералних протестантских кантона, мада је овај сукоб више био верско-политичке него националне природе. Напокон, у јеку индустријске револуције која је и отпочела у Уједињеном Краљевству, већина капиталиста била је енглеске националности, док су многи Ирци, Шкоти и Велшани долазили у енглеске градове као радна снага.⁵⁾ У Швајцарској се индустрија такође примарно развијала у немачком говорном подручју, мада би многи са правом оспорили везу између овог расцепа и националног/верског/лингвистичког идентитета, јер је поменути конфликт примарно интернационалне природе.⁶⁾

У сваком случају, примери Швајцарске и Уједињеног Краљевства обухватају велику већину, ако не и све расцепа на које су се концентрисали Липсет и Рокан, те су трагови тих расцепа видљиви при посматрању националних/лингвистичких/верских разлика које и данас егзистирају на тим просторима. Случајеви Уједињеног Краљевства и Швајцарске нису одабрани као субјекти ове упоредне анализе само на основу применљивости Липсетових и Роканових расцепа, већ и због својих историјски сличних националних/лингвистичких/верских структура и сукоба који су се испољавали на различите начине током претходног века. Самим тим, покрај већ наведеног специфичног, може се поставити и опште истраживачко питање које гласи: „Да ли су у парламентарним демократијама двадесетог и двадесет првог века различити институционални оквири допринели различитом обликовању историјски сличних друштвених расцепа?“

2. ПРИСТУП ПРОБЛЕМАТИЦИ

На ово питање требало би одговорити посматрањем односа између институција и поменутих друштвених расцепа у оквиру раз-

4) Mathew Hall, *Political Traditions and UK Politics*, Palgrave Macmillan, London, 2011, p. 199.

5) Michael Williams, *Crisis and Consensus in British Politics: From Bagehot to Blair*, Palgrave Macmillan, London, 2000, p. 13.

6) Clive Church, *The Politics and Government of Switzerland*, Palgrave Macmillan, London, 2004, p. 79

личитих временских секвенци, како би се кроз анализу контекста одређеног периода идентификовао потенцијални разлог или начин на који су институције обликовале постојеће друштвене расцепа у обе државе. Посматрање различитих временских периода би истовремено омогућило идентификацију лабаве корелације и подударности између а) промене институционалних оквира и б) промене облика и друштвеног значаја наведених расцепа. Таква корелација потенцијално би се (ако узмемо у обзир институционалистичке претпоставке о доминантној улози деловања/институција у односу на структуру) могла схватити као индиректни индикатор утицаја институција на друштвене расцепа, што може мотивисати продубљено проучавање овог феномена из институционалистичке перспективе у будућим истраживањима. Самим тим, циљ овог рада није експлицитно доказати поменути утицај, већ навестити корисне смернице за будућа истраживања темељним дескриптивним расветљењем узрочног односа институција и друштвених расцепа на корисним примерима Уједињеног Краљевства и Швајцарске.

Ради испуњавања овог истраживачког циља, анализа ће се концентрисати на четири временска периода која су у складу са хронолошком типологијом партија коју примењује Клаус фон Бајме (*Klaus von Beyme*) у делу „Трансформација политичких странака“ из 2000. године.⁷⁾ Страначке ере које наводи фон Бајме (ера елитних, масовних, народних и професионалних бирачких странака)⁸⁾ послужиће као корисне временске одреднице не само ради испитивања утицаја страначког система на друштвене расцепа, већ и због подударности наведених ера са битним историјско-друштвеним периодима од којих је сваки, како на примеру Уједињеног Краљевства тако и на примеру Швајцарске, окарактерисан доминацијом неког од релевантних друштвених расцепа (националног, верског или лингвистичког) у односу на остале. Тако је рецимо ера професионализације странака, чији се почетак према фон Бајмеу грубо може поставити на крај осамдесетих и почетак деведесетих година двадесетог века, у Швајцарској окарактерисана постављањем нагласка на лингвистичке расцепа, који у датом случају имају знатно

7) Табела 1. налази се на седмој страни и нуди детаљан приказ хронолошке типологије страначких ера, односно приказа развоја 1) система владавине 2) изборног система 3) страначког система и 4) институције шефа државе (четири независне варијабле) током четири страначке ере у Швајцарској и Уједињеном Краљевству.

8) Klaus von Beyme, *Transformacija političkih stranaka: Od narodnih do profesionaliziranih biračkih stranaka*, (prevela sa nemačkog na hrvatski: Mirjana Kasapović), Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2000, str. 32

приметнију националну црту од религијских расцепа, чија је заступљеност на дневно-политичкој агенди била најприметнија током ере елитних и народних странака.⁹⁾

Како би се анализи утицаја институција на друштвене расцепе у свим страначким ерама приступило на описани начин, потребно је применити методу „историјског праћења“ (*historical tracing*), која посматрањем еволуције и промене одређеног феномена током извесног историјског периода идентификује потенцијалне узроке дате промене. Научно-дескриптивне методе ће такође бити примењене, јер природа истраживања налаже систематски опис друштвених структура, расцепа и политичких институција, као и њиховог међусобног утицаја. Пошто ће студија бити и упоредна, а не само временска, потребно је послужити се и одређеним компаративним методама. Посматрањем начина на који различите институције (које ће овде бити узете у обзир као независне варијабле) у структурно сличним случајевима доприносе сличности или различитости друштвених расцепа (који ће овде бити узети као зависне варијабле) примењује се „анализа најразличитијих система“ (*most different systems design*).¹⁰⁾ Рад је конципиран тако да свака независна варијабла заузме одломак у тексту у ком ће се на основу њене промене кроз временске периоде и два случаја анализирати варијација и еволуција зависних варијабли (националних, верских и лингвистичких расцепа). Пре него што се рад упусти у изучавање изборног система, страначког система (који ће се због своје повезаности заједно посматрати у четвртом одломку) и институције шефа државе, ваља кренути од најочитије и најсвеобухватније независне варијабле; система владавине две наведене земље.

3. УТИЦАЈ СИСТЕМА ВЛАДАВИНЕ НА ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКЕ РАСЦЕПЕ

Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске је једина европска држава која нема класичан устав формулисан у

9) Oscar Mazzoneli, "Multi-Level Populism and Centre-Periphery Cleavage in Switzerland: The Case of the Lega dei Ticinesi", in Daniele Caramani and Yves Meny (eds.), *Challenges of Consensual Democracy: Democracy, Identity, and Populist Protest in the Alpine Region*, Peter Lang International Academic Publishers, Brussels, 2005, p. 210.

10) Jonathan Hopkin, "Komparativne Metode", u zborniku: *Teorije i metode političke znanosti*, (priredili: David Marsh i Garry Stoker, preveli sa engleskog na hrvatski: Tonči Kursar i Davor Stipetić), Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2005, str. 248.

облику једног документа, али се често скупови законских прописа, конвенција и принципа посматрају аналогно уставима који постоје у другим европским земљама. Основа „Устава“ Уједињеног Краљевства почива на владавини права и суверенитету парламента, који је настао након Закона о Унији 1707. године спајањем Енглеског парламента и Шкотског парламента и смештањем истог у Вестминстерску палату.¹¹⁾

Табела 1. Систем владавине, изборни систем, страначки систем и институција шефа државе у Уједињеном Краљевству и Швајцарској током различитих страначких ера

	Уједињено Краљевство				Швајцарска			
	Елитне странке	Масовне странке	Народне странке	Проф. странке	Елитне странке	Масовне странке	Народне странке	Проф. странке
	Пре Првог светског рата	Између два светска рата	Након Другог светског рата	Након пада Берл. зида	Пре Првог светског рата	Између два светска рата	Након Другог светског рата	Након пада Берл. зида
Систем владавине	1	2	3	4	Непосредна (полудиректна) демократија			
Изборни систем	Већински једнокружни систем (first past the post) на свим нивоима власти		Већински једнокружни систем на свим нивоима власти, осим на изборима за Европски парламент, где постоји пропорционални изборни систем		5	Пропорционални изборни систем за доњи дом парламента / различит изборни систем за локалну власт и горњи дом парламента од кантона до кантона / посредни изборни систем Савезног већа преко Савезног скупа (парламента)		
Страначки систем	6	7	8	9	10	11	12	13
Инст. шефа државе	Уставна монархија				Колегијални систем (Савезно веће од седам чланова је колективни шеф државе)			

1. Представничка демократија са јединственом владом и дводомним законодавним парламентом.
2. Представничка демократија са јединственом владом, дводомним законодавним парламентом на државном нивоу и једнодомним парламентом Северне Ирске варирајућег овлашћења.
3. Представничка демократија са јединственом владом и дводомним законодавним парламентом.
4. Представничка демократија са јединственом владом, дводомним законодавним парламентом на државном нивоу и једнодомним законодавним парламентима Северне Ирске, Шкотске и Велса.
5. Већински једнокружни изборни систем за горњи и доњи дом парламента.
6. Двостраначки систем (торијевци и виговци).
7. Двостраначки систем (конзервативци или некадашњи торијевци и либерали или некадашњи виговци, а након 1920-тих лабуристи уместо либерала).
8. Двостраначки систем (конзервативци и лабуристи).
9. Двоипостраначки систем настаје након општих парламентарних избора 2005. године (конзервативци, лабуристи и либералдемократе).
10. Вишестраначки систем у ком су доминантну улогу имали либерали, радикали и католички конзервативци.
11. Вишестраначки систем у ком су доминанту улогу имале социјалдемократе, католички конзервативци, слободне демократе и „фармери и занатлије“.
12. Вишестраначки систем у ком су доминанту улогу имале социјалдемократе, католички конзервативци, слободне демократе и „фармери и занатлије“, који мењају име странке у „Швајцарска народна партија“.
13. Вишестраначки систем у ком доминанту улогу имају социјалдемократе, католички конзервативци, слободне демократе и припадници народне партије.

11) Mathew Hall, *Political Traditions and UK Politics*, op. cit., p. 17

Представнике парламента већинским једнокржним системом бирају грађани (о чему ће се детаљније говорити у наредном одломку текста), који су формално поданици монарха, те нису носиоци државне власти (о чему ће бити речи у петом делу рада). Поред државног парламента, данас у Уједињеном Краљевству постоје и три регионална парламента са законодавном влашћу; Шкотски парламент (*Scottish Parliament*), Велшки парламент (*National Assembly for Wales*) и Парламент Северне Ирске (*Northern Ireland Assembly*).¹²⁾ Међутим, пре деволуције која се одиграла крајем двадесетог века, регионални парламент постојао је само у Северној Ирској од сецесије Републике Ирске до 1973. године и није поседовао потпуну законодавну власт током већег дела свог постојања.¹³⁾

Одређена корелација између промене форме система владавине у различитим страначким ерама и промене интензитета и важности одређених верских, националних и лингвистичких расцепа може се идентификовати применом методе историјског праћења на случај Уједињеног Краљевства. Током доба елитних странака, чији се крај означава почетком Првог светског рата, институционални дизајн парламентарног система у Уједињеном Краљевству је био такав да су сви делови државе, у коју је тад спадала и цела Ирска, имали своје представнике у доњем дому Вестминстерске палате, док регионални парламенти нису постојали. Као и данас, Уједињено Краљевство било је подељено на изборне јединице, те је сваки предео краљевства имао загарантован број парламентарних места у доњем дому сразмеран броју изборних јединица које су постојале у њему. Конкретно, Ирска је имала 105 изборних јединица, те исто толико парламентарних позиција.¹⁴⁾

Иако су на овај начин католици из Ирске обично представљали око 10 посто парламентарца у доњем дому, сама чињеница да је законодавни парламент био лоциран у Лондону представљала је повод за истицање националних разлика између „вековима угњетаваних“ католика Ираца са периферије и „империјалистичких“ протестаната Енглеза из центра.¹⁵⁾ Такође, горњи дом (или Дом лордова), који је у то време по својој моћи био надређен доњем до-

12) Mathew Hall, *Political Traditions and UK Politics*, op. cit., p. 189.

13) Michael Williams, *Crisis and Consensus in British Politics: From Bagehot to Blair*, op. cit., p. 88.

14) Ibid., p. 165.

15) Ibid., p. 165.

му, имао је само неколицину представника из Ирске, који су били бирани доживотно и по правилу одани круни и централној власти, што је продубљивало поменути национални расцеп.¹⁶⁾ Најбољи доказ овог расцепа у добу елитних странака је и одбијање ирске Шин Фејн (*Sinn Féin*) странке да учествује у сазиву доњег дома Британског парламента 1918. године, што се подудара са годином коју фон Бајме оквирно одређује као прелазну између елитних и масовних странака.¹⁷⁾

Слична осећања према централизованом врховном законодавном телу гајили су и Шкоти, чији су политичари још за време елитних странака инсистирали на обнављању независног Шкотског парламента, који је директно везиван за шкотски национални идентитет. Међутим, док су преласком у период народних странака ирске партије све више стављале нагласак на националне, а самим тим и повезане верске и лингвистичке разлике (што је и допринело осамостаљењу Републике Ирске), шкотске партије почињу да се обликују у складу са класним расцепима између радника и капитала.¹⁸⁾ Ово у приметној мери умирује национални расцеп између Шкота и Енглеза, јер се нагласак ставља на класну поделу унутар целокупног Уједињеног Краљевства, али се не сме занемарити опстанак захтева за шкотским парламентом који су настављени и у ери народних странака.

Ера народних странака, која почиње након Другог светског рата, поново поставља национални расцеп у први план у Шкотској. Постојање парламента у Северној Ирској, који је оформљен у склопу примирја између Републике Ирске и Уједињеног Краљевства двадесетих година двадесетог века, у очима Шкота представља двоструке стандарде примењене од стране централне власти.¹⁹⁾ Народне странке користе овакву институционалну поставку система владавине како би све учесталије наглашавале шкотски национални идентитет ради освајања већег броја гласова, одржавајући овај расцеп активним. У Северној Ирској национални и верски расцепи превазилазе институционалне оквире и прерастају у све учесталије отворене сукобе између протестантских униониста

16) Michael Williams, *Crisis and Consensus in British Politics: From Bagehot to Blair*, op. cit., p. 165

17) Ibid., p. 33

18) Mathew Hall, *Political Traditions and UK Politics*, op. cit., p. 204

19) Ibid., p. 205

(шкотских и енглеских корена) и католичких републиканских сепаратиста. Реформа система владавине укидањем Парламента Северне Ирске дала је још један у низу повода за националистичке расцепе и сукобе.²⁰⁾

Промене које је систем владавине претрпео деволуцијом законодавне и извршне моћи на регионалне парламенте и владе у ери професионалних бирачких странака крајем двадесетог века подудара се са променом важности и интензитета националних и верских расцепа. У Северној Ирској долази до видног стишавања националних и верских сукоба након „Споразума из Белфаста“ 1998. године, мада се може аргументовати да је сама структура сукоба довела до споразума и до деволуције законодавне и извршне моћи, а не обрнуто.²¹⁾ У Шкотској је, међутим, деволуција на први поглед допринела повећању интензитета националних расцепа, јер је у међувремену дошло и до референдума о независности који је одржан крајем 2014. године. Истовремено, не може се занемарити чињеница да је референдум указао на податак да већина Шкота жели остати у саставу Уједињеног Краљевства, те да захтеви за отцепљењем нису добили подршку коју су прижељкивале национално оријентисане партије, што указује на то да је деволуирани систем владавине плодно тло за анти-системске странке ограниченог домета, али не и за партије које могу угрозити територијални интегритет државе.

Сличан закључак се може донети и на основу посматрања примера Швајцарске. Период професионалних бирачких странака допринео је порасту популарности (и даље малих) партија које у оквиру својих агенди у први план стављају националне и лингвистичке расцепе, попут Тичинске лиге (*Lega dei Ticinesi*) са „италијанског“ југа земље, али је истовремено примећен и пад интензитета традиционалних сукоба/расцепа.²²⁾ Пораст популарности малих националистичких странака са лингвистичким и религијским агендама у ери професионализације видљив је и у осталим европским земљама, те не треба пренаглашавати институционалне окви-ре Уједињеног Краљевства и Швајцарске као једине узроке овог

20) Michael Williams, *Crisis and Consensus in British Politics: From Bagehot to Blair*, op. cit., p. 167

21) Michael Williams, *Crisis and Consensus in British Politics: From Bagehot to Blair*, op. cit., p. 170.

22) Oscar Mazzone, "Multi-Level Populism and Centre-Periphery Cleavage in Switzerland: The Case of the Lega dei Ticinesi", op. cit., p. 223.

феномена. Међутим, јасно је да су деволуциони институционални оквири Уједињеног Краљевства и федерални институционални оквири Швајцарске приметно утицали на уникатан развој овог феномена у поменутих државама.

Док су се у Уједињеном Краљевству, као што је већ објашњено, деволуцијом извршне и законодавне власти делимично пацификовали национални и верски сукоби, што су популистичке странке искористиле за наглашавање и оживљавање истих, у Швајцарској је постојећи и непромењени федерални систем искоришћен од стране професионалних бирачких странака као „*multi-level*“ арена у којој су се на више нивоа (што кантонским, што федералним) гласови купили инсистирањем на лингвистичкин/националним разликама.²³⁾ Тако су егзистирајући оквири система владавине у Швајцарској појавом професионалних бирачких странака утицали на делимичан пораст значаја пре свега лингвистичких и регионалних, а самим тим и националних разлика, док су истовремено традиционални верски и конзервативно-либерални расцепи гурнути у други план због мањка „комерцијалности“ на Швајцарском бирачком тржишту.²⁴⁾ Овим темама су се већ навелико бавиле доминанте четири Швајцарске странке, јер су многе од њих и саме настале из поменутих расцепа, те су настајуће странке попут Тичинске лиге морале тражити нови простор за привлачење гласача. Федерални систем са више нивоа власти омогућио им је да истицање лингвистичких разлика ставе и на дневни ред федералних институција, те је ово директан пример начина на који специфичности система владавине утичу на обликовање постојећих расцепа.

Свакако, треба приметити да су успеси малих популистичких странака попут Тичинске лиге лимитирани, те не треба пренаглашавати њихов утицај на обликовање интензитета друштвених расцепа. Појавом професионалних бирачких странака системи владавине у Уједињеном Краљевству и Швајцарској јесу допринели лимитираном порасту популарности „локал-патриотских“ партија, али су се истовремено деволуирани систем владавине у Британији, односно федерални систем у Швајцарској, показали као институ-

23) Oscar Mazzoneli, "Multi-Level Populism and Centre-Periphery Cleavage in Switzerland: The Case of the Lega dei Ticinesi", *op. cit.*, p. 226

24) Romain Lachat, *The Religious Cleavage in Switzerland, 1971-2007*, Internet, <http://www.romain-lachat.ch/papers/madrid2012.pdf>, 05/08/2015, p. 10

ционални оквири који смањују интензитет традиционалних сукоба.

4. УТИЦАЈ ИЗБОРНОГ И СТРАНАЧКОГ СИСТЕМА НА ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКЕ РАСЦЕПЕ

Када говоримо о утицају система владавине на друштвене расцепа, не можемо заобићи институције изборног система и страначког система који производе учеснике у власти. За страначки систем једне државе се може рећи да је интерактивна функција њених друштвених расцепа и институција. Интерактиван је јер не постоји само као производ расцепа и институција попут изборног система, већ такође утиче на верске, лингвистичке и националне расцепа. Самим тим, страначки и изборни системи су, попут система владавине, одиграли приметну улогу у обликовању националних, лингвистичких и верских расцепа у Швајцарској и Уједињеном Краљевству током ере елитних, масовних, народних и ере професионалних странака.

Уједињено Краљевство је доживело тектонске политичке промене увођењем система масовне уместо елитне демократије, те преласком са елитних странака на масовне странке. Механизам изборног система остаје исти, али се појавом општег права гласа током Првог светског рата у корпус бирача убројавају жене и остале претходно маргинализоване групе, што производи масовнију средњу политичку/бирачку класу. Док у Шкотској и Енглеској ова класа доводи до пооштравања расцепа између радника/лабуриста и конзервативаца, у Ирској се средња класа окреће масовним народним партијама које пропагирају отворено анти-системску политику.²⁵⁾ Предоминантно двостраначки партијски систем наставља да егзистира у оквиру Весминстерске палате на самом почетку ере масовних странака, али је у доњем дому парламента све приметнији број ирских националиста који своје гласове директно црпе из подршке бирача ирске средње класе.²⁶⁾

Прелазак на масовни изборни система у оквиру Уједињеног Краљевства чит је пример начина на који редицајнирање институ-

25) Michael Williams, *Crisis and Consensus in British Politics: From Bagehot to Blair*, op. cit., p. 34

26) Colin Rallings and Michael Thrasher, "General Election Summary Data", in Colin Rallings and Michael Thrasher (eds.), *British Electoral Facts 1832-2012*, Biteback Publishing, London, 2012, p. 70

ција директно утиче на продубљивање већ постојећих друштвених расцепа. Иако су ти расцепи већ егзистирали, описана драстична промена изборног система (који је наставио да функционише по моделу „*first past the post*“ али је у своју изборну формулу убројао нове друштвене слојеве) толико је продубила национални расцеп између Ираца и Енглеза, који су централну власт држали у својим рукама, да се Ирска недуго затим и отцепила од Уједињеног Краљевства. Евидентна неспособност изборног система да апсорбује толики број ирских гласова, а да притом не дође до промене структуре међунационалних односа унутар Уједињеног Краљевства, указује на јасан утицај институционалних чинилаца на друштвено-политичке расцепе/поделе.

У Швајцарској је прелазак из ере елитних у еру масовних странака такође био пропраћен институционалним променама. Док је у ери елитних странака постојао већински изборни систем, паралелно са појавом масовних странака почетком двадесетог века уводи се и пропорционални изборни систем.²⁷⁾ Увидевши да се већинским изборним системом одређени политички погледи фаворизују у односу на остале, те да поједини лингвистички и национални крајеви Швајцарске бивају систематски неадекватно заступљени, Швајцарске власи спроводе реформу изборног система, коју данас многи наглашавају као кључни фактор за даље развијање Швајцарске у стабилну демократију и државу.²⁸⁾ Пример Швајцарске, поготово у поређењу са примером Уједињеног Краљевства, јасно показује да одређени облик изборног система може имати директан утицај на ублажавање или подстицање националних, лингвистичких и верских расцепа.

Свесни диспропорционалности у представљању гласача, Британци годинама покрећу расправе о измени постојећег изборног система.²⁹⁾ Међутим, чак и репрезентативнији пропорционални изборни систем попут оног у Швајцарској може потенцијално да продуби одређене расцепе због своје тенденције да произведе вишестраначки систем, што оставља простора малим популистичким „локал-патриотским“ странкама, попут поменуте Тичинске

27) Michael Williams, *Crisis and Consensus in British Politics: From Bagehot to Blair*, op. cit., p. 164

28) Clive Church, *The Politics and Government of Switzerland*, op. cit., p. 19

29) Славиша Орловић, „Ре-дизајнирање политичких институција“, у зборнику: *Квалитет политичких институција*, (приредио: Павловић Вукашин), Чигоја штампа, Београд, 2010, стр. 72

лиге, да заузму места у федералном парламенту и одржавају се на власти истицањем лингвистичких разлика.

Страначки систем Швајцарске, који је по својој природи вишестраначки и који издваја четири доминантне партије у први план (Народну партију Швајцарске, Социјалдемократску партију Швајцарске, ФДП Либералну странку и Хришћанско-демократску народну странку Швајцарске) настао је као дериват традиционалних расцепа и изборног система поменуте земље.³⁰⁾ Међутим, нове странке које су настале у доба професионалних бирачких странака, свесне својих ограничења због немогућности доприношења новом политичком реториком при разматрању старих друштвених расцепа, активно користе дискурс који подстиче амплификацију маргиналних расцепа како би заузели своје место на страначкој сцени Швајцарске. На овај начин, вишестраначки систем, у комбинацији са федералним системом власти и пропорционалним изборним системом, постаје плодно тло за обликовање сукоба и расцепа попут оних регионалних и лингвистичких. Сличан развој догађаја приметан је и у Уједињеном Краљевству, где је подршка Шкотској националној странци порасла због отворене подршке референдуму за независност. Стабилни двостраначки систем, попут оног у САД, имао би потенцијал да спречи ескалацију популистичке реторике која инсистира на националним расцепима, јер би такозвани „филтер“ две страначке опције допринео немогућности пробијања оваквог дискурса на главну политичку сцену. Самим тим, може се закључити да и природа страначког система, попут природе изборног система и система владавине, има потенцијал да утиче на обликовање друштвених расцепа амплификацијом или маргинализацијом одређених сукоба.

5. УТИЦАЈ ИНСТИТУЦИЈЕ ШЕФА ДРЖАВЕ НА ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКЕ РАСЦЕПЕ

Коначно, битан утицај на друштвене расцепе може одиграти и институција шефа државе, што се јасно види на различитим примерима Уједињеног Краљевства и Швајцарске. Ова институција симболично представља јединство и традицију једне државе, те егзистира у различитом облику у зависности од културе и

30) Hanspeter Kriesi and Alexander Trechsel, *The Politics of Switzerland: Continuity and Change in a Consensus Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 85

историје земље коју представља. Тако у Уједињеном Краљевству имамо конститутивну монархију са краљем или краљицом на челу државе, док у Швајцарској постоји врло специфична институција Швајцарског савезног већа састављеног од седам чланова из четири водеће партије од којих сваки има надлежност над једном федералном јединицом, која није територијалне природе, већ се може изједначити са појмом министарства. Заједно, седам чланова Савезног већа представља институцију лидера земље. Чланови се бирају посредно преко заједничког гласања представника горњег и доњег дома парламента и имају мандат од четири године.³¹⁾ Након истека мандата, члан Савезног већа може бити поново изабран неограничен број пута, те је реткост да активни члан не буде поново предложен и изабран од стране своје партије на следећим изборима.³²⁾

До 1999. године, постојало је уставно ограничење које је спречавало да један кантон има два представника у Савезном већу.³³⁾ Ова клаузула спречавала је неједнаку расподелу представника из различитих лингвистичких, верских, културних и националних подручја. Иако је поменуте године ово ограничење кориговано и ублажено, још се није догодило да се из састава Савезног већа изоставе представници из италијанског или француског говорног подручја, те јасан лингвистички баланс при избору колективног шефа државе још постоји.³⁴⁾

Овако редистрибутиван приступ одабиру чланова Савезног већа конципиран је након грађанског рата 1848. године, те му је примарна сврха била децентрализација институције шефа државе како би се водило рачуна о заступљености у оквиру овог извршног тела власти.³⁵⁾ Резултат овако конципиране институције је позитивно утицао на ублажавање лингвистичких, националних и верских расцепа током свих страначких ера, јер је Савезно веће увек посматрано као симбол јединствене Швајцарске и поред поменутих расцепа који су се одигравали на страначком нивоу. Може се рећи

31) Clive Church, *The Politics and Government of Switzerland*, op. cit., p. 97

32) Clive Church, *The Politics and Government of Switzerland*, op. cit., p. 97

33) Ibid., p. 111

34) The Portal of the Swiss Government, *Regions in the Federal Council since 1948*, Internet, <https://www.admin.ch/gov/en/start/federal-council/history-of-the-federal-council/regions-in-the-federal-council-since-1848.html>, 05/08/2015, p. 1

35) Wolf Linder, *Swiss Democracy: Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies*, Palgrave Macmillan, London, 2010, p. 133

да је институција Савезног већа одиграла улогу која јој је намењена, а то је стављање структурних расцепа у други план у односу на институционалне оквире/принципе Швајцарске.

У Уједињеном Краљевству, централизована улога шефа државе која је имала изричито енглеске институционалне корене доприносила је расцепима током свих страначких ера, те то делимично чини и данас у ери професионалних бирачких странака. Однос према круни, која је током већег дела историје ишла руку под руку са Англиканском црквом, дефинисао је националне и верске расцепа Шкота, Ираца и Енглеза. У Ирској, током ере елитних странака, највећи део католика идентификовао се са „републиканским“ партијама и покретима који су желели Ирску независну од енглеске круне. Ово их је доводило у сукоб не само са централним властима, већ и са протестантским земљацима са севера, који су желели остати краљеви поданици.

Очигледно је, дакле, да је још у најранијем страначком периоду круна изазивала дубоку подељеност у Уједињеном Краљевству по линији националних и верских разлика, иако јој је званична улога била представљање јединства Уједињеног Краљевства. Такав расплет околности пресликан је и на периоде масовних и народних странака. Северна Ирска, након одвајања Републике Ирске, је кроз читав двадесети век остала дубоко подељена између „републиканаца“ и поданика круне. Слична, иако приметно мање напета ситуација, постоји и данас у времену професионалних странака у Шкотској, где се појављује расцеп између оних који су за и оних који су против монархије чак и међу пристаницима независне Шкотске.

На основу наведеног може се закључити да у сличним структурним условима институција шефа државе доиста игра битну улогу у формирању и обликовању друштвених расцепа. Док је у Швајцарској Савезно веће кроз различите страначке ере, због своје децентрализоване природе, служило као симбол јединства државе, у Уједињеном Краљевству је институција монархије својом централистичком природом утицала на одржавање и појачавање постојећих структурних сукоба, пре свега верских и националних.

* * *

Аланизом најразличитијих система и применом методе историјског праћења при посматрању утицаја институционалних поставки (независних варијабли) на националне, верске и лингвистичке расцепа (зависне варијабле) унутар Уједињеног Краљевства и Швајцарске, долазимо до закључка да постоји потенцијална коорелација и узрочни однос између а) различитог начина на који су институције постављене и б) различитог развоја структурне основе друштвених расцепа у Уједињеном Краљевству и Швајцарској. То је уочљиво при посматрању појединачних примера сваке од изучених земаља, јер су се, као што је показано, у Уједињеном Краљевству национални расцепи мењали подударно са деволуцијом система владавине, док су у Швајцарској друштвено-политички раздори мењали облик у односу на промене унутар изборног и страначког система.

Поменути корелација и узрочни однос приметни су и при поређењу две земље, поготово када се упоредно посматрају њихове институције шефа државе, где је централизована институција монарха у Уједињеном Краљевству одувек деловала као потенцијални фактор продубљења националних раздора, док је децентрализовани колегијални шеф државе у Швајцарској кроз историју био уједињујући чинилац који је пацификовао друштвене сукобе. Самим тим, одговор на специфично истраживачко питање, који је у оквиру сажетка постављен као примарни циљ рада, јесте да су систем владавине, изборни систем, страначки систем и институција шефа државе у Уједињеном Краљевству и Швајцарској утицали на развој и обликовање друштвено-политичких расцепа који се темеље на верским, лингвистичким и националним разликама током свих страначких ера. Одговор на опште истраживачко питање постављено у оквиру другог дела рада јесте да се на основу закључака који произилазе из проучавања примера Уједињеног Краљевства и Швајцарске може индуктивно аргументовати да су у парламентарним демократијама двадесетог и двадесет првог века различити институционални оквири доприносили различитом обликовању историјски сличних друштвених расцепа.

ЛИТЕРАТУРА

- Church, Clive, *The Politics and Government of Switzerland*, Palgrave Macmillan, London, 2004, pp. 1-285.
- Hall, Mathew, *Political Traditions and UK Politics*, Palgrave Macmillan, London, 2011, pp. i-272.
- Hopkin, Jonathan, “Komparativne Metode”, u zborniku: *Teorije i metode političke znanosti*, (priredili: David Marsh i Garry Stoker, preveli na hrvatski: Tonči Kursar i Davor Stipetić), Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2005, str. i-397.
- Kriesi, Hanspeter, Alexander Trechsel, *The Politics of Switzerland: Continuity and Change in a Consensus Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, pp. i-223.
- Lachat, Romain, *The Religious Cleavage in Switzerland, 1971-2007*, Internet, <http://www.romain-lachat.ch/papers/madrid2012.pdf>, 05/08/2015, pp. 1-15.
- Linder, Wolf, *Swiss Democracy: Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies*, Palgrave Macmillan, London, 2010, pp. i-246.
- Lipset, Seymour and Stein Rokkan. “Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction”, in Seymour Lipset and Stein Rokkan (eds.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-national Perspectives*, The Free Press, New York, 2008, pp. i-554.
- Lowndes, Vivien, “Institucionalizam”, u zborniku: *Teorije i metode političke znanosti*, (priredili: David Marsh i Garry Stoker, preveli na hrvatski: Tonči Kursar i Davor Stipetić), Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2005, str. i-397.
- Mazzoneli, Oscar, “Multi-Level Populism and Centre-Periphery Cleavage in Switzerland: The Case of the Lega dei Ticinesi”, in Daniele Caramani and Yves Meny (eds.), *Challenges of Consensual Democracy: Democracy, Identity, and Populist Protest in the Alpine Region*, Peter Lang International Academic Publishers, Brussels, 2005, pp. i-257.
- Rallings, Colin and Michael Thrasher, “General Election Summary Data”, in Colin Rallings and Michael Thrasher (eds.), *British Electoral Facts 1832-2012*, Biteback Publishing, London, 2012, pp. i-312.
- The Portal of the Swiss Government, *Regions in the Federal Council since 1948*, Internet, <https://www.admin.ch/gov/en/start/federal-council/history-of-the-federal-council/regions-in-the-federal-council-since-1848.html>, 05/08/2015, p. 1
- Von Beyme, Klaus, *Transformacija političkih stranaka: Od narodnih do profesionaliziranih biračkih stranaka*, (prevela sa nemačkog na hrvatski: Mirjana Kasapović), Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2000, str. 1-202.
- Williams, Michael, *Crisis and Consensus in British Politics: From Bagehot to Blair*, Palgrave Macmillan, London, 2000, pp. i-231.

- Орловић, Славиша, „Ре-дизајнирање политичких институција“, у зборнику: *Квалитет политичких институција*, (приредио: Павловић Вукашин), Чигоја штампа, Београд, 2010, стр. 1-250.

Jovica Pavlovic

**THE INFLUENCE OF INSTITUTIONAL FACTORS
ON NATIONAL, RELIGIOUS AND LINGUISTIC CLEAVAGES
IN THE UNITED KINGDOM AND SWITZERLAND
DURING DIFFERENT PARTY ERAS**

Resume

The following work aims to answer this research question: “Did the system of governance, the electoral system, the party system and the institution of the head of state in the United Kingdom and Switzerland influence and shape the development of socio-political cleavages which are based on religious, linguistic and national differences during the era of elite, mass, people’s and professional parties, and if so, in what way?” Such a question sets the influence that an institutional framework has on social cleavages as the broad study subject, while political institutions and historical socio-political cleavages within the United Kingdom and Switzerland can be thought of as the narrower fields of interest. Starting with an institutionalist theoretical assumption according to which institutions influence structures such as socio/political cleavages, this work uses the methods of historical tracing and most different systems design to compare two states with different institutional arrangements, but similar social structures, throughout different twentieth and twenty-first century party eras, so that it could inquire into the existence of a potential correlation and casual relationship between a) different institutional arrangement and b) different development of the structural foundations of social cleavages in the United kingdom and Switzerland. The results show that such a correlation may potentially exist.

Key words: United Kingdom, Switzerland, socio-political cleavages, party eras, system of governance, electoral system, party system, institution of the head of state.

Овај рад је примљен 12. септембра 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 18. септембра 2015. године.